

Trojice pracovních listů pro práci s lyrikou ve vyšších ročnících 1. stupně ZŠ.

Tematika: JÁ UPROSTŘED SVĚTA

Jitka Zítková

Pedagogická fakulta MU

zitkova@ped.muni.cz

Tři pracovní listy se vztahují k sedmi lyrickým básním s tematikou dětského subjektu a jeho reflexe světa – básni *Křik* Ludvíka Aškenazyho, *Co je to?* Jiřího Žáčka a *Štěstí* Michala Černíka; básním *Kámen v botě* a *Dej mi napít, studánko* Mileny Lukešové; básním *Prosil jsem* a *Mít kamaráda* také Mileny Lukešové.

Úkoly v pracovních listech mají téměř výhradně ráz literárněvýchovný. Jejich cílem je rozvíjení literární kompetence žáků 3. – 5. ročníku (vybrané texty mají různou náročnost, např. pracovní list č. 2 je vhodný spíše pro nižší ročník). Úkoly korespondují mj. s těmito očekávanými výstupy a učivem literární výchovy:

- vyjádření pocitů a dojmů z přečteného,
- jednoduchý rozbor literárního textu,
- rozlišování různých typů uměleckých textů (báseň, lyrika),
- tvorba vlastního literárního textu,
- výrazný přednes a jednoduchá dramatizace,
- vytváření výtvarného doprovodu k textu.

Úkoly vždy vycházejí ze specifických rysů daného textu. Všechny texty se nějak dotýkají niterného vztahu dětského subjektu k okolnímu živému i neživému světu, pracovní listy tedy mohou být využity jak přímo v literární výchově, tak v rámci jiného tematicky odpovídajícího výchově-vzdělávacího působení. Výraznější mimoliterární přesahy tematiky však pracovní listy neobsahují.

Každý pracovní list má dvě strany (předpoklad oboustranného tisku) a v závěru jsou ke každému z nich uvedeny stručné metodické poznámky, které doplňují nebo upřesňují obsah pracovních listů a optimální způsob práce s nimi.

Pracovní list 1**KŘIK****Ludvík Aškenazy**

Člověk se narodí, a hned
křičí.
Nikdo mu nerozumí,
ale všechny potěšil.
Tady jsem já! řve člověk,
přišel jsem žít.
Jsem tu dobře?
Narodil jsem se u dobrých lidí?
Ve slušném století?
Nevedu náhodou válku?
Je tady zrušeno otroctví?
Mám správnou barvu
kůže?
Vhodný původ?
Smím dýchat?
Tak děkuju.

CO JE TO?**Jiří Žáček**

Klube se to
ze skořápky,
má to zobák,
má to drápky,
kulí oči,
volá: - Píp,
budu se mít
venku
líp?

1. Kdo se ptá v básničky *Co je to?*

Kdo se ptá v básni *Křik*?

2. Čím se otázky z obou básní liší?

.....
.....
.....

Mají i něco společného?

.....
.....
.....

3. Na co dalšího by se podle tebe mohl ptát malý človíček? Co by ho mohlo zajímat?
Vymysli další možné otázky do Aškenazyho textu:

.....

.....

.....

4. Teď si přečti další – méně vážnou – básničku s podobným obsahem:

ŠTĚSTÍ
Michal Černík

To mám štěstí,

že jsem se nenarodil
před tisíci lety.
Musel bych nosit brnění
do školy i na výlety.

To mám štěstí,

že jsem se nenarodil
eskymákem v iglú.
Knedlíky se zelím
bych nemíval k jídlu.

To mám štěstí,

že jsem se nenarodil
pejskem za plotem.
Musel bych na lidi
mluvit štěkotem.

To mám štěstí,

že jsem se tady narodil.
A vůbec to není náhoda,
že se mi tatínek podobá.

5. Zkus napsat, proč je tato básnička veselejší, čím je to způsobeno:

.....

.....

.....

.....

6. Líbí se ti víc básnička Michala Černíka nebo Ludvíka Aškenazyho?

.....

Pracovní list 2

KÁMEN V BOTĚ

Milena Lukešová

Už vím, kamínku,
tak to ty,
to tys mi vlezl do boty.
Už ať jsi venku –
raz, dva, tři.
Kamínek do bot nepatří.
Poslušně řekl:

- Hm, to jistě.
Jenomže
ležet celý den
pořád jen na tom jednom místě,
když bota zná kdejaký kout - -
Chtěl jsem se trochu proběhnout.
Děkuji...

A jak letěl stranou,
zavolal ještě:
- Na shledanou!

1. Kdo podle tebe mluví s kamínkem? Spíše chlapec nebo děvče?

.....

2. Myslíš si, že se na kamínek nakonec přestal/a zlobit? Proč?

.....
.....
.....

3. Také někdy v duchu mluvíš s neživými věcmi?

.....

DEJ MI NAPÍT, STUDÁNKO Milena Lukešová

Aspoň hlt,
chladivý a čistý.

Vylovím si ho
mezi spadnými listy.

Dám ti za to
svůj obrázek.

A budeme tak
obě,

ty
ve mně

a já
v tobě.

1. Kdo prosí studánku o vodu v této básničce? Podle čeho to můžeš poznat?

.....

.....

2. Jak rozumíš veršům „*Dám ti za to / svůj obrázek.*“?

.....

.....

3. Jak jsou myšleny verše „*A budeme tak / obě, // ty / ve mně // a já / v tobě.*“?

.....

.....

4. Vymysli odpověď studánky. Co by mohla na prosbu říct?

.....

.....

Pracovní list 3**PROSIL JSEM**
Milena Lukešová

Aspoň psa,
když ne koně.

Ani
to ne.

Prý když,
tak andulku.

Nechci.

Nikoho
v kleci.

MÍT KAMARÁDA
Milena Lukešová

Mít kamaráda ...
jen tak,
pro jeho zapískání
brát schody po třech,
Abys mu řekl: - Co šlíš,
blázne?
A on tobě: - Tak fofry,
dělej,
kde to vázne?

1. Která z básniček je ti bližší? Proč?

.....

.....

2. Proč chlapec z básně *Prosil jsem* nechce andulku?

.....

.....

3. Zkuste ve dvojici nebo trojici zahrát rozhovor chlapce s rodiči (jedním z rodičů), a to:

- a. jednou krátce, podle toho, co opravdu je v textu, se stejným závěrem;
b. podruhé rozhovor upravte podle vlastní představy.

4. Co asi autorka myslí tím „*mít kamaráda ... jen tak*“?

.....

.....

.....

5. Jaký by měl podle tebe být dobrý kamarád?

.....

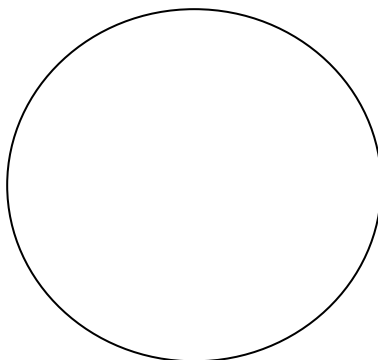
.....

.....

.....

.....

6. Kdybys měl/a kamarádství vyjádřit nějakou barvou, jaká by to byla?
Vybarvi jí tento kruh:

barva kamarádství

Dokážeš volbu barvy zdůvodnit?

Zvolil/a jsem, protože

.....

.....

Metodické poznámky

Poznámka k Pracovnímu listu 1 (L. Aškenazy: Křik, J. Žáček: Co je to?, M. Černík: Štěstí):

První dva texty jsou sice výrazně rozdílné svým myšlenkovým nábojem, právě proto však umožňují srovnání, ke kterému vedou žáky první dva úkoly. Nejprve si mají uvědomit subjekt tazatele, kterým je novorozeně (jemuž jsou do úvah vloženy myšlenky dospělého / autora) a ptáče (snad kuřátko). Obě básně se liší počtem a závažností otázek – zvířecí mládě klade jedinou, velmi prostou otázku, oproti tomu lidské mládě zajímá celá řada konkrétních podmínek jeho budoucí existence. V jeho otázkách můžeme vycítit určitou ironii, s níž pátrá po „vhodném“ původu. Lidský život se – oproti zvířecímu - už na svém počátku jeví jako komplikovanější, ovlivňovaný množstvím vnějších okolností. Oběma textům společná je rozechvělost až obava, s níž sotva narození tvorové vstupují do světa.

Ve třetím úkolu mají žáci zauvažovat podobě jako autor a zformulovat další otázky, které by mohly človíčka zajímat. Uvažování žáků by si ideálně mělo zachovat jistou úroveň abstrakce, možnost vztažení otázek k situaci člověka jako takového, bez ohledu na konkrétní kulturní prostor.

Michal Černík obdobné téma zpracovává zcela jinak než Aškenazy, humorně. Nechává promlouvat již staršího chlapce, který uvažuje velmi konkrétně, text nedisponuje žádnou výraznější myšlenkovou hloubkou, dětskému čtenáři ale může být právě proto bližší. V pátém úkolu by měli žáci pojmenovat alespoň některé prostředky, jimiž je v básničce dosaženo komického efektu. Všimnout si budou pravděpodobně humorných motivů vzniklých konfrontací obecné a zcela konkrétní představy v mysli chlapeckého subjektu (starodávné brnění a dnešní praxe školních výletů atd.).

Pracovní list je vhodný jak pro práci jednotlivců, tak dvojice.

Poznámka k Pracovnímu listu 2 (M. Lukešová: Kámen v botě, M. Lukešová: Dej mi napít, studánko):

Obě básně Mileny Lukešové svými dominantními motivy korespondují s uvažováním a chováním menších dětí. Pracovní list je tedy vhodný i pro mladší žáky, u nichž můžeme předpokládat větší schopnost ztotožnění se s lyrickým subjektem.

Úkoly jsou většinou snadné. Pokud jde o dětský subjekt, pak v první básni žádné vodítko pro jeho určení nemáme, žáci si mohou představit jak dívku, tak chlapce, ve druhé básni jim napoví slovo „obě“. Ve druhém úkolu u první básně si mají uvědomit jak „slušnost“ v chování kamínku, tak jeho pozoruhodnou touhu po pohybu, volnosti i zvědavost.

Ve druhém a třetím úkolu u druhé básně žákům pravděpodobně nebude dělat velký problém uvědomit si jednoduchou souvislost motivu „odměny“ za vodu s odrazem obličeje ve vodní hladině i uvědomit si niternou vazbu mezi dítětem a studánkou vzniklou uhašením žízně spojeným s odrazem skloněné tváře.

Pracovní list je vhodný spíše pro samostatnou práci, popř. práci dvojice.

Poznámka k Pracovnímu listu 3 (M. Lukešová: Prosil jsem, M. Lukešová: Mít kamaráda):

Další básně Mileny Lukešové spojuje touha po kamarádovi – ať zvířecím, nebo lidském – což může být i přání dětí samotných. Většina otázek se proto snaží vytvářet spojník mezi textem a životním pocitem žáka. Odpovědi a řešení mohou být velmi individuální, oceníme jakoukoliv známku pocitového proniknutí do textů a tématu.

Také do třetího úkolu – improvizované dramatizace – se pravděpodobně promítnou reálné zkušenosti a pocity žáků. Dvě varianty jsou uvedeny proto, aby žáci byli přivedeni nejen k volné improvizaci na téma, která jim bude pravděpodobně bližší (varianta b), ale i k tomu, aby dodrželi myšlenku textu – odpor k uvěznění jakéhokoliv živého tvora pro vlastní potěšení (varianta a).

/Úkol k dramatizaci je zařazen jako třetí, protože další úkoly se již vztahují ke druhé básni. Vzhledem k nezbytnosti skupinové práce – ostatní úkoly jsou vhodné spíše pro samostatnou práci jednotlivců – by ale samozřejmě mohl být realizován až jako poslední./